

UDK 27-144.89
27-72-144
27-732.3"1962/1965"
<https://doi.org/10.53745/bs.92.3.4>
Primljeno: 7. 9. 2022.
Prihvaćeno: 15. 2. 2023.
Pregledni znanstveni rad

ZAJEDNIŠTVO U CRKVI – ODRAZ ZAJEDNIŠTVA PRESVETOG TROJSTVA

Marija PEHAR

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, 10 001 Zagreb
m.marijape@gmail.com

Sažetak

U radu se polazi od Isusove objave Boga kao Trojstva iz čega proizlazi i određenje Crkve kao Crkve Trojstva, osobito istaknuto na Drugome vatikanskom koncilu. Taj trinitarni aspekt prepoznaje Koncil u utemeljenju Crkve, u njezinu poslanju i u ikoničnosti, a trebao bi se odražavati u njezinu nutarnjem životu. Stoga se ovdje u promišljanju zakonitosti unutarnjeg života Crkve, osobito njezina zajedništva, polazi od kontemplacije Božjeg bića i iskustva njegova života. Takav pristup nužno otvara potrebu ponovnog povezivanja ekleziologije i trinitarne dogme. Iz trinitarne dogme, konkretno iz konstituiranja jedinstva božanskog Trojstva, povlači se poveznica s jedinstvom Crkve i sagledavaju se putovi ostvarenja uređenih i soteriološki usmjerenih unutarcrkvenih odnosa, konkretno specifičnog jedinstva svih članova Crkve, te jedinstva različitih službi i karizmi u Crkvi.

Ključne riječi: Trojstvo, Crkva, službe i karizme Crkve, jedinstvo, zajedništvo, perihoreza

Uvod

U promišljanjima bilo kojeg elementa kršćanskog života jasno je da ga se ozbiljno može razumjeti samo polazeći od temeljnih postulata kršćanske teologije, odnosno kršćanske objave. Specifičnost i temeljno određenje kršćanstva počiva na objavi Isusa Krista. Riječ je o objavi Boga koji je jedan u trojstvenom zajedništvu osoba. Iz te objave Božjeg bića proizlazi i nužnost sve sadržaje

kršćanske ekleziologije promišljati polazeći upravo od tog temeljnog kršćanskog određenja.

Promišljajući konkretnu stvarnost crkvenoga zajedništva, odnos službi i karizmi unutar Crkve, a pritom se na Crkvu gleda u njezinu temeljnom, izvornom i specifičnom kršćanskom određenju kao na Crkvu Trojstva. Iz takva njezina određenja, utemeljenog na jedinstvenom zajedništvu unutarbožanskog trojstvenog života, proizlazi i teološko promišljanje ustrojstva i oblikovanja njezina unutarnjeg života po uzoru na objavljeno jedinstvo Presvetog Trojstva.

1. *Ecclesia de Trinitate*

Impulsima koji su dolazili prije svega iz nanovo oživljene trinitarne teologije, ali i osnaživanjem ekumenskih zalaganja te naglašenijeg vrednovanja duhovne biti Crkve, osobito unutar pretkoncilskih i koncilskih gibanja koja su išla za duhovskom obnovom Crkve,¹ počeo se u drugoj polovici prošlog stoljeća naglašenije povezivati kršćanski nauk o Bogu i ekleziologija, odnosno iznova promišljati odnos Crkve prema otajstvu Presvetog Trojstva. Riječ je o promišljanjima utemeljenim na Svetom pismu i otačkom nauku, prema kojima se otajstvo Crkve najtješnje vezalo uz otajstvo Trojstva kao svoj temelj i trajni izvor života, ali i kao obvezu preslikavanja božanskog trojstvenog života na život Crkve.²

Tako je sama Dogmatska konstitucija o Crkvi Drugoga vatikanskog koncila *Lumen gentium* u trima svojim brojevima konstituirana prema tom odnosu i njemu posvećena. U br. 2. govori se o naumu Očevu da se svi ljudi spase, u br. 3. o poslanju Sina, a u br. 4. o poslanju Duha Svetog. Već u uvodnom broju te konstitucije izriče se da je Crkva sakrament u Kristu (*in Christo veluti sacramentum*), odnosno »znak i sredstvo najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijelog ljudskog roda«³, čime se označava da je proizašla iz volje Očeve da se svi ljudi spase, odnosno da je svojevrsno povijesno ostvarenje te volje. Očev plan spasenja započinje već stvaranjem čovjeka. Povijest Izraela priprava je ostvarenja tog plana. Poslanjem Sina i silaskom Duha Svetog ustanovljuje se

¹ Važno je istaknuti da se obnova u Crkvi ne shvaća ni kao revolucija ni kao evolucija, nego uvijek kao povratak izvorima, odnosno Izvoru, ostvaren u specifičnostima konkretnog vremena.

² Usp. Benjamin BIHL, *Die Kirche als Abbild der Dreifaltigkeit. Untersuchung der trinitarischen Ekklesiologie aus der katholischer Perspektive*, Sankt Ottilien, 2015.; Mato ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, Zagreb, 1976., 53-55.

³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.) br. 1, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: LG).

Crkvu kao sveopći sakrament spasenja. U eshatonu će konačno Otac dovršiti svoje spasenjsko djelo. S tom je namjerom sve »one koji vjeruju u Krista odlučio sazvati u svetu Crkvu« (LG 2). Unutar tog Očeva plana spasenja osobito djelo njegova izvršenja pripada Sinu. On je ljudima otkrio otajstvo Božjeg kraljevstva i izvršio otkupljenje. Vrhunac tog otkupljenja, očitovan u pashalnom otajstvu, uprisutnjuje se trajno u Crkvi dok se slavi euharistija. Sakramentom euharistije »predočuje se i izvršuje jedinstvo vjernika, koji tvore jedno tijelo u Kristu (usp. 1 Kor 10,17)« (LG 3). U toj Crkvi Duh Sveti je onaj koji ljudima otvara pristup k Ocu u Kristu. On Crkvu uvodi u svu istinu, te je »ujedinjuje u zajedništvu i službi« (LG 4). Tako je Crkva otajstvo spasenja u Kristu, a po Duhu Svetom u povijesti vidljiva zajednica vjernika.

Dakle, početak i utemeljenje Crkve je »u naumu Presvetog Trojstva«⁴. Crkva Kristova djelo je Presvetog Trojstva, *Ecclesia de Trinitate*. Stoga je i kršćanska vjera u Crkvu nerazdvojiva od vjere u Boga Oca, Sina i Duha Svetog (usp. KKC 750). Time se Koncil vraća na otačko promišljanje otajstva Crkve izvedeno iz jedinstva Presvetog Trojstva, prema kojem je Crkva nazivana čak »tijelom Trojstva«⁵ i prema kojem je jedinstvo Trojstva kao unutarnji božanski život temelj otajstva Crkve i uzor po kojem ona ostvaruje svoj život i poslanje, što potvrđuje i *Katekizam Katoličke Crkve* govoreći o otajstvu Crkve: »Vrhunski obrazac i počelo tog otajstva jest jedinstvo u Trojstvu osoba jednoga Boga Oca i Sina u Duhu Svetom« (KKC 813).

Povezanost otajstva Crkve i otajstva Trojstva, koja se temelji na Božjem naumu spasenja u kojem sudjeluje Crkva, ističe Koncil još jednom u dekretu o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*, ističući misionarsku narav Crkve koja »potječe iz poslanja Sina i poslanja Duha Svetoga u skladu s naumom Boga Oca«⁶. Crkva je i tu prepoznata i definirana kao povijesno ostvarenje Božjeg spasenjskog nauma s ljudima. Poslana je »da svim ljudima i narodima objavi i s njima podijeli Božju ljubav«, odnosno »otajstvo spasenja i od Boga darovani život« (AG 10). Prvi su kršćani govorili da je svijet stvoren da bude u zajedništvu s božanskim životom, a to se zajedništvo ostvaruje preko Crkve, koja je saziv ljudi u Kristu (usp. KKC 760). Budući da je prema riječima sv. Ciprijana, koje ponavlja i Koncil, Crkva sama proizašla iz ljubavi Presvetog Trojstva, od-

⁴ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 758 (dalje: KKC).

⁵ TERTULLIAN, *De baptismo*, 6. Bibliothek der Kirchenväter Tertullians Ausgewählte Schriften ins Deutsche übersetzt, u: https://www.tertullian.org/articles/kempten_bkv/bkv07_21_de_baptismo.htm#C6 (17. VI. 2022.).

⁶ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve* (7. XII. 1965.), br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: AG).

nosno da je »puk okupljen polazeći od jedinstva Oca, Sina i Duha Svetoga« (LG 4),⁷ ona može, i treba, taj božanskoj ljubavi usmjeravati cijeli svijet. »Na taj način, poslanje Crkve nije dodatak poslanju Krista i Duha Svetoga, nego mu je sakrament: cijelim svojim bićem i u svim svojim članovima Crkva je poslana da navješćuje i svjedoči, da ostvaruje i širi tajnu zajedništva Svetoga Trojstva« (KKC 738).

Iz nutarnjeg utemeljenja Crkve i njezine zadaće u svijetu, kao i iz njezina eshatološkog usmjerenja, proizlazi i logičan zaključak Koncila prema kojem je Crkva pozvana svojim nutarnjim životom i ustrojem nasljedovati i odražavati život zajedništva Presvetog Trojstva, pozvana je biti slika Presvetog Trojstva, *imago Trinitatis*, na način čuvanja jedinstva u samoj sebi po uzoru na jedinstvo trojstvenog Boga. Taj za život Crkve izuzetno značajan impuls koncilske ekleziologije prepoznala je i na neki način ponovno izvušla na svjetlo dana izvanredna biskupska sinoda iz 1985. godine kada, promišljajući o Koncilu i njegovu utjecaju na život Crkve, trinitarno-komunitarni aspekt označava kao »središnju i temeljnu ideju koncilskih dokumenata«⁸. Neke su struje neposredno nakon Koncila obnovu Crkve shvaćale kao promjenu njezinih struktura po uzoru na demokratske strukture svijeta. Nasuprot tomu, na toj se sinodi kao ispravno razumijevanje Koncila ističe otajstvenost Crkve i njezino utemeljenje u Bogu koji je Trojstvo.

Teološki sadržaj koncilske nauke prema kojem je »vrhunski uzorak i pralik« otajstva Crkve »jedinstvo u Trojstvu osoba jednoga Boga Oca i Sina u

⁷ Riječ je o Ciprijanovim riječima iz djela »Gospodnja molitva« (De oratione Dominica, 23), koje u latinskom izvorniku snažnije ističu svojevrsnu igru riječi: »*plebs adunata de unitate Patris et Filii et Spiritus Sancti*« (narod ujedinjen jedinstvom Oca i Sina i Duha Svetoga). M. Mandac to prevodi: »narod koji sjedinjuje jedinstvo Oca i Sina i Duha Svetoga«. Ciprijan, *Jedinstvo Crkve. Euharistija. Molitva Gospodnja*, Makarska, 1987., 145. Upravo iz te činjenice udioništva Crkve u čudesnom jedinstvu božanskog Trojstva, odnosno njezina nastanka iz jedinstva božanskog bića, proizlazi prema Ciprijanu za članove Crkve zadaća čuvanja jedinstva i uvođenja u to jedinstvo svih ljudi, svega svijeta.

⁸ DRUGA IZVANREDNA BISKUPSKA SINODA, *Završni dokumenti*, Zagreb, 1986. Usp. Walter KASPER (ur.), *Die außerordentliche Bischofsynode 1985. Zukunft der Kirche aus der Kraft des Konzils*, Freiburg im Breisgau, 1986.; O toj biskupskoj sinodi također vidi u: Nediljko Ante Ančić, Ekleziologija u ozračju suvremene demokracije, u: *Diacovensia*, 10 (2002.) 1, 71-90., osobito 80-83. Također usp. Walter KASPER, *Theologie und Kirche*, 2., Mainz, 1987., osobito 272-289. Osamdesetih i devedesetih godina nakon Koncila neki će katolički teolozi u svojim promišljanjima i procjenama koncilske ekleziologije istaknuti da Koncil ipak nije do kraja dosljedno proveo trinitarno utemeljenje ekleziologije, osobito naglašavajući nedovoljno zahvaćanje u ionako u pretkoncilskom vremenu deficitarni pneumatološki aspekt. Usp. Ives CONGAR, *Der Heilige Geist*, Freiburg, 1982.; Hermann Josef POTTMEYER, *Der Heilige Geist und die Kirche. Von einer christomonistischen zu einer trinitarischen Ekklesiologie*, u: *Tutzinger-Studien*, 2 (1981.), 45-55, ovdje 51.

Duhu Svetome⁹, proizlazi prije svega iz samog Svetog pisma. Prema Četvrtom evanđelju sam Isus unutartrajstveno zajedništvo stavlja kao uzor zajedništvu Crkve. On moli Oca za svoje učenike »da svi budu jedno kao što ti, Oče, u meni i ja u tebi, neka i oni u nama budu da svijet uzvjeruje da si me ti poslao. I slavu koju si ti dao meni ja dadoh njima: da budu jedno kao što smo mi jedno – ja u njima i ti u meni, da tako budu savršeno jedno da svijet upozna da si me ti poslao i ljubio njih kao što si mene ljubio. Oče, hoću da i oni koje si mi dao budu gdje sam ja, da i oni budu sa mnom: da gledaju moju slavu, slavu koju si mi dao jer si me ljubio prije postanka svijeta« (Iv, 17,21-24). Ta je njegova molitva i svojevrsna oporuka za Crkvu.

Iako ontološko zajedništvo, kakvo je među trojstvenim osobama, nije na takav način ostvarivo među ljudima, Crkva je tu uzornost od početka držala svojim idealom pa su i crkveni oci uzvišenu harmoniju unutartrajstvenog zajedništva isticali kao uzor zajedništvu kršćana.¹⁰ Polazeći od toga da je kršćanstvo nasljedovanje božanskog života, dolazi se do zaključka da je Crkva u svom izvoru i unutarnjem uređenju slika Presvetoga Trojstva. Ponovnim zaokretom prema trinitarnom usmjerenju ekleziologije koncilski oci pokazuju uvjerenje da je unutartrajstveni život temeljni normativ Crkve kojem se ona uvijek iznova treba vraćati. Stoga ne iznenađuje da i Joseph Ratzinger, komentirajući koncilski govor o Crkvi, ističe kako Trojstvo predstavlja »istinsko mjesto ekleziologije«¹¹. Drugim riječima, kršćanska ekleziologija može biti samo trinitarna ekleziologija jer se otajstvo nutarnjeg života i ustroja Crkve temelji na otajstvu života Presvetoga Trojstva, koje je otajstvo jedinstva u trojstvenosti osoba.

Dakle, možemo reći da u koncilskom govoru o Crkvi uočavamo tri aspekta trinitarnosti Crkve: 1) po svom nutarnjem utemeljenju, odnosno izvoru, Crkva je Crkva Trojstva; 2) u svom poslanju Crkva je poslana biti boravište trojstvenog Boga među ljudima; 3) u svom nutarnjem životu Crkva je pozvana biti slika Presvetog Trojstva te je kao takva pozvana na očuvanje unutarnjeg jedinstva po uzoru na jedinstvo Trojstva. Pritom je jasno da druga dva aspekta proizlaze iz prvoga: poslanje (biti boravište Trojstva u svijetu) i unutarnji život Crkve (biti slika Trojstva u jedinstvu svog unutarnjeg života) proizlaze kao

⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. XI. 1964.), br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: UR).

¹⁰ Tako primjerice govore Atanazije (osobito u spisu *Contra Arianos*) i Grgur Nisenski. Usp. Benjamin BIHL, *Die Kirche als Abbild der Dreifaltigkeit*, 166-170, 181-186.

¹¹ ZWEITES VATIKANISCHES KONZIL, *Dogmatische Konstitution über die Kirche. Mit einer Einleitung von Joseph Ratzinger*, Münster, 1965., 19.

posljedica iz njezina izvora koji je samo Presveto Trojstvo. Također je važno da preslikavanje uzora na jedinstvo Crkve treba promišljati i primjenjivati kako u ekumenskom smislu, dakle u promišljanju jedne Crkve u mnoštvu partikularnih Crkava, kako je to ciljano u *Unitatis redintegratio*, tako i u smislu unutarnjeg jedinstva i zajedništva članova i različitih službi i karizmi unutar same Crkve, na što ovdje više svraćamo pozornost.

Budući da je Crkva zajedništvo utemeljeno po uzoru na Presveto Trojstvo, njoj je i danas kao i u sva vremena najpotrebnija kontemplacija Božjeg bića i iskustvo njegova života. Stoga je sasvim razumljivo da se ekleziologija, promišljajući svoja unutarnja pitanja, nužno mora vraćati na promišljanje osoba i naravi, jednosti i trojstvenosti, kakvim se bavi trinitarna dogma. U kontekstu naše teme razlog i temelj jedinstva različitih službi i karizmi Crkve promišljamo iz jedinstva i zajedništva božanskog unutartrajstvenog života. Ključno je, dakle, iznova se vratiti trinitarnoj dogmi, promišljati kako je konstituirano jedinstvo božanskog Trojstva, te kakvi odnosi vladaju među božanskim osobama.

2. Božansko Trojstvo i kršćanski trinitarni nauk

Kršćanski *Credo* ispovijeda jednoga Boga u trojstvu osoba, tako da je božanska trojstvenost u jednosti biti, a Božja jednost – jednost zajedništva.

2.1. Otajstvo temeljeno na iskustvu Krista

Za razliku od filozofskog postulata jednosti kao temeljnog počela svega postojećeg, kršćanski trinitarni nauk, izgrađivan u prvim stoljećima Crkve, osobito u IV. stoljeću, koje je nazvano i »trojstvenim stoljećem«, naporima velikih crkvenih otaca, Tertulijana, Origena, nadalje Atanazija i trojice Kapadočana¹² primarno naglašava biblijsko iskustvo objave po Isusu Kristu, prema kojem se

¹² Nauk o unutartrajstvenom božanskom životu prihvaćen novozavjetnom objavom teološki su utemeljili oci III. i osobito IV. stoljeća, prije svega Atanazije i trojica velikih Kapadočana. Naglasili su i pojasnili terminološko razlikovanje pojmova *ousia* (οὐσία) – *biće* i *hipostaza* (ὑπόστασις), ukoliko *biće* označava ono jedno i zajedničko, Božji bitak, dok *hipostaza* označava vlastitu i stvarnu egzistenciju triju božanskih osoba. Pojašnjen je i pojam *osoba* (persona, πρόσωπον), koji ne označava masku ili ulogu, odnosno ne odnosi se samo na izvanjskost ili pojavnost, nego označava ontološki vlastitu i nezamjenjivu formu egzistencije i stvarnosti Oca, Sina i Duha Svetog, s naglaskom i otvorenošću na komponentu međusobnog dijaloga, odnosno zajedništva. Tako se trojstvene osobe definiraju kao odnosi, odnosno preciznije, definiraju se prema izvorišnim odnosima.

jedan Bog otkriva kao trojstveno zajedništvo.¹³ Polazeći, dakle, ne od filozofske ideje o Bogu, nego od konkretno otkrivenog Boga Isusa Krista, taj nauk izvorno polazi od trojstvenosti božanskih osoba, a ne od jednosti Božje biti. A Božja jednost prema toj ranoj teologiji nije ništa drugo nego jedinstveno zajedništvo triju božanskih osoba, Oca i Sina i Duha Svetog i njihovo jedinstveno djelovanje u svijetu i povijesti s ciljem uvođenja u to zajedništvo čovjeka i svekolikog stvorenja. Tako se kršćanska vjera u jednog Boga, Oca i Sina i Duha Svetog očituje kao novozavjetna potvrda starozavjetnog monoteizma u njezinu jedinstvenu izričaju i dosljednom ustrajavanju da je Bog ljubav.

Poštujući otajstvenost kao temeljni postulat trinitarnog nauka, otačka je teologija, kao i pravovjerna kršćanska teologija kroz stoljeća, uvijek budnom čuvala objavom posredovanu vjeru u jednoga Boga u ljudskom razumu nedokučivoj trojstvenosti osoba. Stoga je ustrajno isticala da ako se misli na Božju jednost, mora ju se misliti samo pogledom na pluralnost (trojstvenost), a s druge strane mora ju se misliti u kvalitativnoj razlici u odnosu na pluralnost svijeta, dakle apsolutno transcendentno. To je moguće samo ispovijedajući imanentno Trojstvo i Božju jednost kao unutarnje zajedništvo ljubavi. »Sveza Oca u Sinu i Sina u Branitelju čini tri povezane osobe koje se ipak razlikuju jedna od druge. One tri su jedne biti, ali ne jedna osoba, kao što je rečeno: Ja i Otac jedno smo, s obzirom na jedinstvo biti, a ne jednosti broja.«¹⁴ Otac i Sin nisu, dakle, jedan (heis εἷς), nego jedno (hen ἓν). Jedinstvo ne briše razliku i zasebnost, nego je upravo zasnovano na osobama i različitosti, a osobe se ostvaruju u zajedništvu i odnosima. Budući da ljubav nužno pretpostavlja drugoga, ukoliko se želi održati biblijsko određenje Boga kao ljubavi, mora se govoriti o

¹³ Prema postulatima razuma i njegove logike jednost je izraz savršenstva i cjelovitosti, pripisivana božanskoj sferi duha, a pluralnost, kao izraz razlomljenosti, nesavršenstva, prolaznosti i propadljivosti, sferi materijalnoga, onoga što je imanentno stvorenjima. Upućenost na drugoga prema takvom je shvaćanju znak slabosti i nedostatnosti. Odatle se može razumjeti strah od mnogostrukosti te čežnja i potreba za njezinim nadilaženjem, odnosno za jedinstvom i jednošću. Budući da je Zapad značajno obilježen argumentima filozofije, u njemu je, pa i unutar dominantne kršćanske filozofije, uvijek postojala snažna tendencija da se i Boga primarno misli kao apsolutnu jednost, savršeno biti pri sebi, potpuno posjedovanje sebe, osobnu jednost u savršenom smislu. Tako je kršćanska teologija Zapada u drugom tisućljeću, a osobito u novom vijeku uvelike zapostavila konkretan kršćanski oblik monoteizma u trojstvenosti, govoreći, nažalost, gotovo isključivo o vjeri u jednog Boga, bez značajne kršćanske precizacije o trojstvu osoba. Pokušajem povezivanja božanskog života i ljudske egzistencije, takav je monolitni monoteizam prenošen onda i na sveukupnu ljudsku stvarnost, političku i crkvenu. Sukladno tomu, na svim je razinama primjene nauka o Bogu, pa tako i u ekleziologiji, primjenjivan prije svega postulat monolitne jednosti.

¹⁴ TERTULIJAN, *Adversus Praxean*, 25,1, u: <https://bkv.unifr.ch/de/works/cpl-26/versions/adversus-praxean/divisions/26> (23. VI. 2022.).

trojstvenosti osoba u jednom biću. Ivan Damaščanski je rekao: »Kada gledamo na božanstvo [...], na istovjetnost biti, moći i djelovanja, ono što nam dolazi u pamet je jedinstvo. Ali kada pogledamo u čemu se u sebi sastoji i što jest božanstvo [...], tada je Trojstvo ono koje štujemo.«¹⁵ Bog je, prema kršćanskom nauku jedan, ali u sebi nije osamljenik.¹⁶

Očito da trinitarni nauk – iako je konkretizacija tvrdnje o Božjoj jednosti time što određuje u čemu se sastoji ta jednost (jednost kao zajedništvo Oca i Sina i Duha, odnosno kao jednost ljubavi) – nije jednostavno prihvatiti načinima i zakonitostima filozofskih promišljanja temeljenih isključivo na postulatima razumske logike. Tek vjerom i iskustvom proizašlim iz objave otvara se spoznaja da kod trojstvene božanske jednosti nije riječ o monolitnoj jednosti kakva se u svijetu očituje kao osamljenost i zatvorenost u sebe i koja u konačnici vodi samoj smrti, nego je riječ o jedinstvu u pluralnosti. Dakako, treba naglasiti da trojstvenost unutar jednog Božjeg bića nije pluralnost podijeljenosti i razjedinjenosti kakvu susrećemo u pluralnostima svijeta. Unutarbožanski život u svojoj je apsolutnoj formi jednost trojstvenosti, životvorno i nerazorivo zajedništvo egzistencije triju božanskih osoba i njihova jedinstvenog djelovanja. To zajedništvo, odnosno trojstvenost u jedinstvenu Božjem biću, tumačena apsolutno transcendentno označava savršenost života koji je zajedništvo ljubavi. Tako iskonsku problematiku trinitarne teologije kao pokušaja razumskog pronicanja u otajstvo, poći od supstancijalne jednosti, odnosno od jednosti izvorno realizirane u Ocu, i iz nje promišljati personalnu trojstvenost (čemu je više naginjala zapadna teologija) ili primarno polaziti od trojstvenosti božanskih osoba i iz nje izvoditi jednost biti (čemu je bio skloniji kršćanski Istok), nadilazi kršćanska teologija kroz paradigmu jedinstvenog božanskog zajedništva ljubavi.

2.2. *Zajedništvo istinske ljubavi*

Osobito je otačka teologija isticala da božanske osobe čine jedinstveno zajedništvo ljubavi te su stoga u svojoj trojstvenosti zajedništvo bez podijeljenosti i nadređenosti. Tako Grgur Nazijanski pojašnjava: »Jedna osoba nije više, a druga manje Bog niti je jedna drevnija, druga kasnija. Osobe se ne dijele voljom

¹⁵ Ivan DAMAŠČANSKI, *De fide orthodoxa*, 8, u: Vittorio FAZZO (ur.), *La fede ortodossa, Introduzione, traduzione e note a cura*, Roma, 1998., 82.

¹⁶ Tako primjerice sažetak vjere zvan *Fides Damasi*, nastao krajem V. stoljeća. Usp. Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 71.

niti odvajaju moću. Ništa što je kod razlučenih bića ne može se i tu pronaći. Naprotiv, božanstvo je, ako treba ukratko kazati, nepodijeljeno u razlikovanima. To je kao što je jedno pomiješano svjetlo u tri sunca koja su jedno u drugome. Kada dakle, gledamo prema božanstvu, prvome uzroku i jednovlasti, na pameti nam je ono što je jedno. Kada pak gledamo prema Osobama u kojima je božanstvo i prema Osobama koje su iz Prvoga uzroka, otuda, nevremenski i s jednom te istom slavom, klanjamo se trima Osobama.«¹⁷

To jedinstveno i s ničim usporedivo božansko zajedništvo (*communio*) nesebičnog sjedinjenja osoba u najdubljoj ljubavi, a bez svođenja jedne osobe na drugu, od starine se izricalo i pojmom perihoreze, međusobnog prožimanja i života božanskih osoba jedne s drugom, jedne za drugu i jedne u drugoj, a taj pojam oživljava ponovno i suvremena teologija.¹⁸

U ljudskoj stvarnosti svako, pa i najdublje iskustvo ljubavi uvijek zadržava jedan jaz između predanja u činu sjedinjenja i osoba koje unatoč svemu uvijek ostaju samostojni subjekti nasuprot jedno drugomu. Ali božanska trojstvena jednost kao jedinstvo zajedništva nema usporedbe ni sa čim iz stvorenoga svijeta, nego je riječ o najdubljem i jedinstvenom otajstvu, čovjeku nikada do kraja dokučivom. Ne iz zakonitosti razumske logike ili ljudskog iskustva, nego iz Isusova jedinstvenog odnosa s Ocem i njegove objave unutartrajstvenog života proizlazi spoznaja da je u Bogu riječ o jednosti različitosti koja ne teži drugoga niti sa sobom izjednačiti niti ga na sebe reducirati, nego upravo zadržati drugim i drukčijim i kao takvoga ljubiti. Upravo ljubav i pretpostavlja postojanje drugoga, a u Bogu ne postoji razlika između čina i postojanja. Bog je istinska ljubav jer se u božanskim osobama pokazuje upravo nedokidiva različitost, a istodobno savršeno jedinstvo.¹⁹ Ljubav svake osobe prema drugoj jest ono čime se ostvaruje vlastita afirmacija i egzistencija. Otac je Otac po Sinu, Sin je Sin Očev, a Duh Sveti zajedništvo ljubavi obojice, onaj koji ih u različitosti sjedinjuje i u jedinstvu razlikuje.

Unutartrajstveno se jedinstvo tako očituje u trajnoj razmjeni života, komunikaciji. Svaka se osoba konstituira, izgovara i priopćuje u odnosu, susretu i predanju s drugima. Božje je biće dijalog božanskih osoba. Otac se s ljubavlju obraća Sinu, rađajući ga i Duhu Svetom, otpuštajući ga kao svoj dah. Sin se sinovskom ljubavlju okreće Ocu, slušajući ga u Duhu Svetom. Duh Sveti

¹⁷ Grgur NAZIJANSKI, *Orationes*, 31,14 (PG 36,149A), u: Grgur NAZIJANSKI, *Teološki govori i teološka pisma*, Marijan Mandac (ur.), Split, 2005., 255.

¹⁸ Usp. Marija PEHAR, Perihoreza – stari pojam i njegova nova karijera, u: *Obnovljeni život*, 66 (2011.) 2, 219-231.

¹⁹ Usp. Gisbert GRESHAKE, *Kratki uvod u vjeru u trojedinog Boga*, Zagreb, 2007., 28-29.

kao Duh Oca i Sina ozračje je razgovora Oca i Sina te eho unutartrajstvenog razgovora u svijetu i Crkvi. Otac izgovara Riječ, Sin je sama Riječ – Logos i poslušni odgovor Ocu, a Duh Sveti kao ozračje ljubavi u kojem se to izricanje događa, razglas, medij, priopćavanje i prenošenje unutartrajstvenog razgovora svijetu. Tako se Božje biće može razumjeti kao *dia-logos*, raz-govor u komunikaciji ljubavi.

Budući da je zajedništvo ljubavi, trojstveno je zajedništvo očito zajedništvo bez subordinacije i vladalaštva, zajedništvo jednakoga božanskog dostojanstva triju osoba. Odatle i naglasak istočne teologije u samom Božjem imenu: Sveta Trojica. Kada se u otačkoj, ali i kasnijoj, teologiji ističe monarhija Oca,²⁰ odnosno kada se polazi od Oca kao izvorišta božanstva, to se nikako ne smije shvaćati u smislu svjetovnog značenja monarhije i apsolutističke vlasti niti kao prizvuk svjetovnog poimanja hijerarhičnosti, nego je naglasak uvijek na primatu apsolutne ljubavi.²¹ Otac je Otac po tomu što rađa Sina, a rađanje je izričiti čin ljubavi. Sve što ima Otac daje Sinu, osim samoga oćinstva. Sin kao rođeni čisto je primanje ljubavi, sve ima od Oca i sve zahvaljuje Ocu. On je slika Oćeva i kao takav uzvraćanje ljubavi Ocu, čisto predanje i odslik Oca. Stoga i kao utjelovljeni u svom zemaljskom poslanju nije došao proslaviti sebe, nego ljudima navijestiti Oca koji je ljubav. Duh Sveti je poveznica ljubavi, odnosno sama ljubav između Oca i Sina.

Tako su unutarbožanske osobe zapravo stvarnosti odnosa unutar jednog bića. Presveto Trojstvo je »dinamićna stvarnost«²² čiste ljubavi koja se odigrava u međusobnim odnosima božanskih osoba, a svaka osoba koegzistira samo u toj čistoj relacijalnosti. Ne egzistiraju jedna nasuprot drugoj, nego jedna u odnosu na drugu. Može se reći da su božanske osobe stvarnosti odnosa: *Persona est relatio*. Dakle, jedno božansko biće kao biće ljubavi nemoguće je misliti neovisno od unutarnjih relacija božanskih osoba, a božanske je osobe nemoguće misliti neovisne od njihovih odnosa koji ih čine jednim bićem. Izrećeno govo-

²⁰ Tako primjerice Kasper, za razliku od Greshakea, koji je monarhiju Oca odbacivao kao platonski elemenat u teologiji. Usp. Walter KASPER, *Katholische Kirche: Wesen – Wirklichkeit – Sendung*, Freiburg – Basel – Wien, 2011.; Gisbert GRESHAKE, *Der dreieine Gott. Eine trinitarische Theologie*, Freiburg – Basel – Wien, 2007., 63-64.

²¹ I grćki pojam ἀρχή i latinski *principium*, koji oznaćavaju vlastitost Oca, uz to što upućuju na izvorište, već u sebi pretpostavljaju dinamiku, kretnju i usmjerenost na drugoga, koju unutar Trojstva možemo razumjeti kao dinamiku perihoreze. Takvo razumijevanje u trinitarnom nauku oznaćava Oca kao Onoga koji rađa Sina i nadiše Duha Svetoga, dakle kao Onoga koji je izvor unutarbožanske ljubavi i zaćetnik unutarbožanske komunikacije, a nikako se ne smije tumaćiti u smislu nekog patrijarhalnog iskrivljenja i autoritarnosti koja je neprimjerena ljubavi.

²² Gisbert GRESHAKE, *Der dreieine Gott*, 177.

rom ljudskog osjetila sluha može se reći da Bog kao uvijek jedan Bog u sebi nije mono-ton, nego je suzvučje, harmonija triju tonova koji puninom skladno zvuče kao savršeno jedan.

Zaključno možemo reći da prema kršćanskom trinitarnom nauku u božanskom Trojstvu vlada jedinstvo ljubavi kao konstitutivni temelj Trojstva, jedinstvo volje kao usmjerenost triju božanskih osoba istom cilju, koji je spasenje čovjeka, i jedinstvo savršene komunikacije kao određenje unutarnjeg života božanskih osoba. Dakle, riječ je o jedinstvu zajedništva božanskih osoba u njihovoj jednoj volji, jednoj moći i jedinstvenom djelovanju, neodijeljenom i nerazdijeljenom u jednom Božjem biću.

Novozavjetna objava je ona koja inzistira na činjenici da se Božja jednost može i mora misliti samo kao ljubav koja jest ukoliko se dariva, dakle kao zajedništvo unutar jednog bića. Stoga je već otačka teologija inzistirala na takvom jasnom trinitarnom nauku jer ga je razumijevala ne kao puki luksuz kršćanske spekulacije, nego kao teološku pretpostavku novozavjetnom objavom posredovane kristologije i soteriologije. Tako se novozavjetna objava uklapa kao dovršenje izričaja cjelovite Biblije. Biblijska vjera u jednoga Bogu koji je temelj jedinstva povijesti spasenja u redu stvaranja i redu otkupljenja, novozavjetno je formulirana kao vjera u jednoga Boga, koji po jednom Gospodinu Isusu Kristu djeluje u smislu svega dobra, koje posreduje po jednom Duhu u mnoštvu darova. Polazeći od biblijske definicije Božjeg bića: »Bog je ljubav« (1 Iv 4,8.16), jasno je da se to biće može poimati kao jednost samo u savršenoj trojstvenosti osoba. Izvan otajstva trojstvenosti ta Ivanova tvrdnja o Bogu ostala bi potpuno nejasna i nerazumljiva.²³ Samo kao onaj koji je u sebi ljubav, može Bog biti i ljubav za druge. Odnosno, samo promišljajući Boga kao trojstveno zajedništvo osoba, može se, prema riječima Karla Rahnera, »radikalno, ozbiljno i bez navodnika uzeti rečenica, da Bog, koji istina zauvijek ostaje sveta tajna i koji je neshvatljivo počelo transcendirajućeg ljudskog bitka, nije samo Bog beskrajne daljine nego nama također želi biti i Bog apsolutne blizine u istinitom samopriopćenju, te nam se tako i daruje u duhovnoj dubini naše egzistencije i u konkretnosti naše stvarne povijesti«²⁴.

²³ Usp. August BRUNNER, *Dreifaltigkeit. Personale Zugänge zum Geheimnis*, Einsiedeln, 1976., 33-34.

²⁴ Karl RAHNER, *Grundkurs des Glaubens. Einführung in den Begriff des Christentums*, Freiburg – Basel – Wien, 2008., 142.

2.3. *Otajstvo Trojstva i spasenje čovjeka*

Vjera, dakle, u božansku trojstvenost opravdana je i sasvim dosljedna vjera u spas čovjeka u njegovu cjelovitu identitetu jer ispovijeda prihvaćanje čovjeka u jedinstvo Oca i Sina i Duha Svetoga. Svoju velikosvećeničku molitvu Isus započinje riječima: »Oče, došao je čas. Proslavi Sina svoga, da Sin tvoj proslavi tebe.« (Iv 17,1) U proslavi Sina objavljuje se Očeva slava, a u nju su uključeni i oni koji su vjerom spoznali i priznali objavljenje Očeve slave po Sinu i Sinovljeve po Ocu. Ta se proslava događa po Duhu istine, koji vjernike uvodi u svu istinu. On je konkretno prisutna vječna proslava Oca i Sina u Crkvi i svijetu. Proslava Boga ujedno je spasenje čovjeka i svijeta. Dakle, konačni smisao, ostvarenje, spasenje čovjeka u njegovu cjelovitu identitetu može biti samo na način da čovjek bude uveden u sudjelovanje unutartrajstvene proslave, u udioništvo božanskog života, dakle da bude prihvaćen u zajedništvo Oca i Sina i Duha Svetoga. Riječima sv. Augustina: »Ovo je pak naše puno veselje od kojega nema većega: uživati u Bogu Trojstvu na čiju smo 'sliku stvoreni' (Post 1,26).«²⁵

Isus, kada moli za spasenje svijeta i svojih učenika, moli Oca da oni koje mu je dao »budu jedno kao što smo mi jedno« (Iv, 17,22.). Jedinstvo Oca i Sina (usp. Iv 17,21) temelj je i nutarnje omogućenje jedinstva (spasjenja) Isusovih učenika, a njihovo međusobno jedinstvo usmjereno je na jedinstvo (spasjenje) svega svijeta. To jedinstvo vjernika međusobno te s Ocem i Sinom djelo je Duha Svetoga (usp. Iv 14,15-24). Tako Isusova objava Trojstva postaje objava one najdublje svijetu skrivene biti jedinstva i Božje jedincatosti, koja utemeljuje i jedinstvo Crkve, a po Crkvi i jedinstvo koje je spasenje svijeta. Isusova objava Boga otvara spoznaju da je Božje biće ne samo za nas ljubav nego, prije svega, u sebi zajedništvo ljubavi Oca, Sina i Duha Svetoga. Bog Isusa Krista objavljuje se kao trojstvena ljubav u samom sebi, koja je onda kao takva jedino istinsko omogućenje njegove ljubavi za svijet. Božja trojstvenost pokazuje da jedan Bog nije u sebi usamljenik, nego ljubav i samo tako se može razumjeti i u svojoj dosljednosti prihvatiti da je on ljubav za svijet i čovjeka. Unutartrajstvena ljubav se kao savršena ljubav izlivena izvan same sebe, izvan božanskog bića, i postaje temelj koji omogućava ulazak u tu ljubav čovjeka i sveukupnog stvorenja.

To, dakako, upućuje i na to da činjenica Božje trojstvenosti mijenja cjelokupno razumijevanje stvarnosti i nameće se kao ključ toga razumijevanja.²⁶

²⁵ AUGUSTIN, *Trojstvo*, I, 18, Split, 2009., 265.

²⁶ Usp. Gisbert GRESHAKE, *Der dreieine Gott*, 24. Autor s pravom ističe da se tu nije riječ samo o intelektualnom razumijevanju nego se ukazuje na praktični, odnosno životni smisao trinitarnog nauka za čovjeka.

Činjenica da je Bog u sebi odnos ljubavi, te je zbog toga i ljubav za svijet i čovjeka, traži prenošenje unutartrajstvenog života ljubavi na svijet (*analogia Trinitatis*). Ništa ne postoji kao individuum koji bi bio razumljiv iz samoga sebe, nego je istinska ontološka kategorija zapravo zajedništvo.²⁷ Temelj sveukupne stvarnosti ne može biti bivstvovanje u sebi, bitak za sebe, nego relacija, egzistencija u suodnosu, zajedništvo mnogih i različitih, u čemu je zapravo ključ rješenja svijeta i čovjeka. Stoga je prema kršćanskom shvaćanju upravo komunalno-personalna egzistencija trojednoga Boga pretpostavka i otvorena mogućnost spasenja svijeta i čovjeka, odnosno zajedništva Boga s čovjekom, iz čega proizlazi i zajedništvo ljudi međusobno. To zajedništvo trojstvenoga Boga s čovjekom ostvaruje se u Crkvi koja je narod Boga Oca, tijelo Sina i hram Duha Svetog, tako da je u govoru o Crkvi nužno govoriti o trinitarnoj ekleziologiji, odnosno oblikovanju unutarnjeg života i ustroja Crkve po uzoru na unutarnji život božanskog Trojstva, kako je to isticao Koncil, što možemo nazvati i trinitarizacijom Crkve.

3. Trinitarizacija Crkve za spasenje svijeta

Vidjeli smo na početku da kršćanska ekleziologija upućuje na samorazumijevanje Crkve da je sredstvo spasenja svijeta u smislu posredovanja sjedinjenja svijeta s Bogom, odnosno da je sakrament Boga u svijetu. To se samorazumijevanje Crkve temelji na Novom zavjetu, koji inzistira na povezivanju božanskog života i ljudske stvarnosti.

Temeljni problem ispravnog razumijevanja i oživotvorenja te sakramentalnosti u Crkvi i njezinoj teologiji dolazio je od zaborava trojstvenog monoteizma kao kršćanskog temelja i specifikuma Isusove objave Boga. Taj je zaborav kršćanskog monoteizma u novom vijeku zamjenjivan već spomenutim filozofskim shvaćanjem božanske jednosti, koji je kao ljudska projekcija vodio u idolatriju apstraktnog teizma i konačno u praktični ateizam, a prenošen u oblikovanje ljudskog svijeta odražavao se u političkim programima prema kojima su zemaljski vladari (svjetovni, ali i crkveni) preuzimali apsolutnu vlast. Budući da je Božja jednost krivo shvaćana kao kruti monolitni monoteizam,

²⁷ Usp. John D. ZIZIOULAS, *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*, New York, 1985., 18. Već i svakodnevno iskustvo čovjeka upućuje na činjenicu da je čovjek biće odnosa, biće koje se ne može do kraja ostvariti bez upućenosti na druge. Tako primjerice J. Moltmann ističe: »Ja se može razumjeti samo iz Ti, dakle relacijski. Bez socijalnosti nema ni personalnosti!« Jürgen MOLTSMANN, *Trinität und Reich Gottes. Zur Gotteslehre*, Gütersloh, 1989., 163.

tako se i u prenošenju na svijet načelom jedan Bog – jedno carstvo – jedan vladar prenosilo kruto shvaćanje jedinstva u smislu autoritarnosti i podlaganja.²⁸ To nije bilo jedinstvo izgrađivano na uvažavanju komunitarnosti kakva se očituje u božanskom Trojstvu, nego jedinstvo proizašlo isključivo iz filozofskog poimanja Boga te se kao takvo na području ljudskih društvenih uređenja nerijetko pretvaralo u krutost i uniformnost. Dakle, u jedinstvo koje dokida i priječi različitost i ne vrednuje (dovoljno) ili zanemaruje slobodu i osobnost. Stoga takvo jedinstvo nije moglo biti doživljavano i vrednovano kao bogatstvo. Nije budilo radost, nego izazivalo strah, te nerijetko skretalo u suprotnu krajnost, odnosno u individualizam, zbacivanje svakog autoriteta i zatvaranje u izolaciju i samodostatnost. Kao takvo, nije bilo život i omogućenje života, nego njegovo zatiranje i smrt. Pristajući na takvo poimanje jedinstva, ni Crkva nije bila istinska slika Trojstva, nego se pokazivala kao slika ljudskih projekcija i boga skrojenog po mjeri čovjeka, što je vodilo odbacivanju Crkve i praktičnom ateizmu.

Sukladno ispravnom, biblijski utemeljenom i soteriološki usmjerenom trinitarnom nauku, Crkva svoje puno ostvarenje i osmišljenje svoga poslanja nalazi tek kada u svom nutarnjem životu prihvati ostvarenje po uzoru svoga izvora i pralika koji je Presveto Trojstvo. Crkva svijetu može biti sakrament spasenja samo ukoliko je sakrament Trojstva, ikona i preslik unutrotrojstvenog života.²⁹ U pridavanju Crkvi takve ikoničnosti treba uočiti da prema izvornom shvaćanju ikone nije riječ o nekoj običnoj slici ili presliku, nego je ikona na jedan način također i posadašnjenje stvarnosti koju prikazuje, odnosno sredstvo i prostor djelovanja te stvarnosti. U skladu s tim, Crkva kao ikona Trojstva svojom je egzistencijom i svojim stvarnim životom zapravo pozvana biti prostor i omogućenje djelovanja Trojstva u svijetu. Različitošću službi i karizmi unutar jedinstvenog krvotoka ljubavi Crkva predstavlja Trojstvo.³⁰ Stoga joj treba biti izuzetno stalo da svojim nu-

²⁸ Opravdanju teokratskog uređenja zemaljskih imperija od antike, srednjovjekovlja, pa sve do novijih političkih uređenja služila je tzv. politička teologija. Usp. Yves CONGAR, *Der politische Monotheismus der Antike und der trinitarische Gott*, *Concilium*, 17 (1981.) 3, 195-199.

²⁹ Usp. Walter KASPER, *Katholische Kirche*, 122-125.

³⁰ Usp. Bruno FORTE, *La chiesa icona della Trinità. Breve ecclesiologia*, Brescia, 1986. To je središnja misao trinitarne ekleziologije toga talijanskog teologa i nadbiskupa, koju razvija i u drugim svojim djelima, a koju temelji na 17. poglavlju Ivanova evanđelja i Isusovoj velikosvećeničkoj molitvi. Tako naglašava da je Trojstvo »izvor, uzor i cilj zajedništva Isusovih učenika, Crkve«, Bruno FORTE, *Das Wesen des Christentums*, Fribourg, 2006., 94.

tarnjim životom, egzistencijom i djelovanjem, bude stvaran odraz, preslik, vidljivost nutarnjeg života Presvetog Trojstva. Trinitarno izvorište i utemeljenje Crkve zahtijeva, dakle, njezinu trinitarizaciju u djelovanju, ali prije svega u njezinu nutarnjem ustrojstvu. Pod *trinitarizacijom* ovdje se misli na primjenu uzornosti unutaršnjeg Božjeg života na život Crkve, odnosno prenošenje na život Crkve onih »vrijednosti i mjerila, koja vrijede unutar Presvetog Trojstva, a za koje smo i mi stvoreni i otkupljeni«³¹, odnosno na koje je pozvano cijelo čovječanstvo.

Preslik unutartrajstvenog života, onakvog kakav izlaže trinitarni kršćanski nauk, treba biti očitovan u Crkvi Kristovoj kao očuvanje unutaršnjeg jedinstva po uzoru na jedinstvo Trojstva. Tako Koncil, govoreći o otajstvu Crkve, kaže: »Vrhunski je uzorak i počelo toga otajstva jedinstvo u Trojstvu osoba jednoga Boga Oca i Sina u Duhu Svetome« (UR 2). Iako je u potpunosti jasno da ostvarenje tog jedinstva po uzoru na savršeno jedinstvo božanskog Trojstva u Crkvi koja je zajedništvo ostvarivano po ljudskim snagama nije apsolutno moguće, Crkva je pozvana vjerovati da je ona prije svega djelo Duha Svetog, ukoliko po njemu živi. »Duh Sveti koji prebiva u vjernicima te ispunja svu Crkvu i njome upravlja, udjelotvoruje to divno zajedništvo vjernika i sve ih povezuje tako prisno u Kristu da je on počelo jedinstva Crkve« (UR 2). Duh Sveti u Crkvi ima onu istu funkciju i zadaću koju ima i unutar Presvetog Trojstva. Kao što je unutar božanskog Trojstva ljubav koja povezuje Oca i Sina, te tako sjedinjuje u različitosti Oca i Sina i čuva različitost u jedinstvu, tako je i u Crkvi princip različitih darova i poziva različitih udova jednog tijela Crkve.

Sukladno toj trinitarnoj ekleziologiji Crkva je pozvana biti *communio*, *koinonia*, *kahal*, *ekklesia*, dakle zajedništvo po uzoru na unutarnji život Presvetoga Trojstva. »*Communio* označava ne samo strukturu Crkve, nego njezino biće, ili kako kaže Koncil: njezino otajstvo.«³² Ipak, iako božanski unutartrajstveni život nije neka formula koja se daje funkcionalno instrumentalizirati ili jednostavnom analogijom prenijeti u ljudsku stvarnost,³³ može se reći da se to temeljno određenje samog bića Crkve nužno treba prenositi i na njezine strukture, odnosno na njezino formalno uređenje. Pritom se možemo prikloniti onima koji misle da trinitarno-komunijalnom utemeljenju najbolje odgovara

³¹ Ciril SORČ, *Entwürfe einer perichoretischen Theologie*, Münster, 2004., 46., bilj. 102.

³² Walter KASPER, *Die Kirche Jesu Christi. Schriften zur Theologie I*, Freiburg – Basel – Wien, 2009., 409.

³³ Usp. Bruno FORTE, *Trinität als Geschichte: der lebendige Gott – Gott der Lebenden*, Mainz, 1989., 189.

na njemu i po njegovu uzoru izgrađena sinodalnost³⁴ kao forma unutarnjeg života Crkve.³⁵

3.1. Sinodalnost Crkve

U najširem smislu razumijevanja, riječ je o uređenju kakvo je postojalo u ranoj Crkvi, opisanoj u Djelima apostolskim. Budući da se je sam Isus predstavljao kao »put, istina i život« (Iv 14,6), prvi su se kršćani kao njegovi sljedbenici nazivali pripadnicima tog Puta (usp. Dj 9,2; 19,9.23; 22,4; 24,14.22), a njihov je život označavalo duboko zajedništvo i jedinstven način suživota na tom putu. »U mnoštva onih što prigriše vjeru bijaše jedno srce i jedna duša. I nijedan od njih nije svojim zvao ništa od onoga što je imao, nego im sve bijaše zajedničko. Apostoli pak velikom silom davahu svjedočanstvo o uskrsnuću Gospodina Isusa i svi uživahu veliku naklonost« (Dj 4,32-33). »Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama. Strahopoštovanje obuzimaše svaku dušu: apostoli su činili mnoga čudesa i znamenja. Svi koji prigriše vjeru bijahu združeni i sve im bijaše zajedničko. Sva bi imanja i do-

³⁴ Međunarodna teološka komisija ovako opisuje sinodalnost: »Sinodalnost prije svega označava poseban *stil* koji karakterizira život i poslanje Crkve, izražavajući njezinu narav kao Božjega naroda koji zajedno hodi i koji se okuplja, pozvan od Gospodina Isusa u snazi Duha Svetoga da naviješta evanđelje. [...] Sinodalnost »ukazuje na specifičan *modus vivendi et operandi* Crkve Božjeg naroda koji konkretno očituje i ostvaruje njezino zajedništvo u zajedničkom hodu, u okupljanju na zborovanje te u aktivnom sudjelovanju svih svojih članova u svom evangelizacijskom poslanju« MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Sinodalnost u životu i poslanju Crkve*, 2. ožujka 2018., br. 6. Odatle i riječi svetog Ivana Zlatoustog, koje se navode u dokumentu *Sinodalnost u životu i poslanju Crkve*: »Crkva i Sinoda su istoznačnice«, Ivan ZLATOUŠTI, *Explicatio in psalmum 149*: PG 55, 493. Izvorni tekst dokumenta *Sinodalnost u životu i poslanju Crkve*, Na stranici: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20180302_sinodalita_ge.html (20. VI. 2022.).

³⁵ Svakako treba reći da među teolozima ima i onih koji osporavaju taj model, ili makar njegovo praktično ostvarenje. Tako primjerice Bernhard Nitsche među tri temeljna modela koja je razvila kršćanska tradicija da bi u njima izrazila otajstvo trojstvenoga Boga, a koji se prepoznaju kroz ostvarenu analogiju u strukturi Crkve, kao prvi model navodi subordinacijanistički model Istoka, koji vodi sinodalnosti i autokefalnosti i u kojem naglašavanje monarhije Oca unutar Trojstva vodi izgradnji ekleziologije konstruirane oko biskupske službe. Drugi model prepoznaje kao zapadnjački, posljedica kojeg je kristomonistička i hijerarhijska ekleziologija. Za njega kaže da naglašava jedinstvo Crkve, ali mu nedostaju pneumatološki elementi, dakle, nedovoljno vrednuje različitost u Crkvi. Konačno, treći model koji zagovara je komunjinalni model, koji uvažava različitost osoba i službi u Crkvi i njihovo jednako dostojanstvo. Prema njegovu mišljenju, treći model zagovarali su oci Drugoga vatikanskog koncila. Usp. Bernhard NITSCHE, *Die Analogie zwischen dem trinitarischen Gottesbild und der communalen Struktur der Kirche*, u: Franz Xaver BEA – Bernd Jochen HILBERATH (ur.), *Communio: Ideal oder Zerrbild von Kommunikation?*, Freiburg, 1999., 81-114.

bra prodali porazdijelili svima kako bi tko trebao. Svaki bi dan jednodušno i postojano hrlili u Hram, u kućama bi lomili kruh te u radosti i prostodušnosti srca zajednički uzimali hranu hvaleći Boga i uživajući naklonost svega naroda. Gospodin je pak danomice zajednici pridruživao spasenike» (Dj 2,42-47).

Čini se da u navedenom opisu zajedništva prvih kršćana nije prisutan samo Lukin idealizam, nego realno samorazumijevanje prvih kršćana da budu ono što trebaju biti i istinski trud oko toga ostvarenja. Zajedništvo mnoštva osobnosti, karizmi i službi nije bilo samo temeljem sigurnosti, snage i ljepote međusobnog življenja članova Crkve nego je izazivalo divljenje i naklonost onih koji su bili izvan nje te pridonosilo ostvarenju zemaljskog poslanja Crkve: pridruženju zajednici spasenika.

Na Zapadu se to sinodalno uređenje nakon otačkog vremena polako gubilo te je, osobito u drugom tisućljeću, bivalo potiskivano razumijevanjem Crkve usredotočenim više na pojam mističnog Tijela Kristova, prema kojem se s vremenom razvijala i piramidalna ekleziologija u kojoj je jačala juridička, klerikalna i institucionalno-hijerarhijska perspektiva, što je dalje vodilo sakralizaciji institucionalnosti i u konačnici sekularizaciji i politizaciji Crkve. Život Crkve izgrađivao se i oblikovao po uzoru na već spomenute političke i društvene kategorije i prema njihovu ustroju. Tako su laici sve više podređivani klericima, koji su djelomično čak i identificirani s Crkvom, što je u širem shvaćanju ostalo i do danas. U crkvama proizašlim iz reformacije bila je naglašenija pneumatološka perspektiva, ali je ona znala voditi u drugu krajnost, u spiritualizaciju i individualizaciju. U crkvama kršćanskog Istoka, budući da su se više oslanjale na trinitarnu teologiju otačkog vremena, u kontemplaciji apsolutne savršenosti božanske punine koja je konstituirana trojstvenošću osoba, na eklezijalnom se području snažnije razvijalo isticanje sinodalnosti, odnosno »sabornosti« Crkve,³⁶ čime se na razini cijele Crkve jamčila veća afirmacija i priznavanje mjesnih Crkava, što se i danas više naglašava i poštuje u pravoslavnim Crkvama,³⁷ no pitanje je koliko se to utjecalo na unutarnji život

³⁶ Izraz »sabornost« upućuje na katolicitet, zapravo označava »skup, savjet, sinodu i odnosi se na sinodalni, saborski princip koji proistječe iz unutarnjeg katoliciteta Tijela« Crkve, Pavel EVDOKIMOV, *Pravoslavlje*, Beograd, 2009., 164.

³⁷ Ni u Crkvi Zapada, gdje je više naglašavan hijerarhijski ustroj, temeljen na primatu pape u općoj i biskupa u krajevnim Crkvama, sinodalni način postupanja nikada nije potpuno prestao. U srednjem vijeku kao i u modernom dobu osim ekumenskih koncila održavale su se i biskupijske i krajevne sinode. Kod definiranja dogmatskih istina pape su se redovito savjetovali s biskupima kako bi upoznali vjeru cijele Crkve, utječući se autoritetu nezabludivog osjećaja vjere (*sensus fidei*) cijelog Božjeg naroda. Ipak, snažnije isticanje sinodalnosti u smislu konstitutivnog značenja, a pogotovo u smislu njezina izražavanja u redovitosti unutarnjeg života i djelovanja Crkve, dakle veće afirmacije

pojedine Crkve i njezine strukture. Budući da izvorna kršćanska teologija kao uzornost života za Crkvu naglašava istodobno božansko jedinstvo i trojstvenost, svakako je važno istaknuti da se sinodalnost Crkve ne smije misliti u oprečnosti s njezinim hijerarhijskim uređenjem,³⁸ odnosno na sinodalnost i hijerarhičnost gledati kao na dva isključiva principa. Komplementarnost sinodalnosti i hijerarhičnosti Crkve zasniva se na njihovu ispravnom teološkom razumijevanju, odnosno na imperativu da ih Crkva nikada ne smije preuzimati iz uređenja svijeta, nego kao preslik evanđeoskog duha, a to je ono što kao trajna zadaća leži pred svim kršćanskim crkvama.

Sinodalnost (sabornost) Crkve tako ne smije biti zajedništvo po uzoru na političke parlamente³⁹ i ne smije se ugledati na u njemu važeća pravila većine i manjine, političkih stranaka, zastupničkih uloga, preglasavanja, ali svakako i političkih igara, teško razumljivih koaliranja, zadovoljavanja partikularnih i stranačkih interesa, prijevara i korupcije. Povezivanjem otajstva Crkve s otajstvom Trojstva, koje je istodobno otajstvo »čudesnog jedinstva« i »čudesne raznolikosti« (LG 32) unutarnji *consensus Ecclesiae* ne proizlazi ni od nametanja monarhijske vlasti ni od demokratskih preglasavanja većine nad manjinom, nego je plod međusobnog slušanja u kojem, svi zajedno i svaki pojedinačno, članovi Crkve nastoje čuti, raspoznati i prihvatiti glas Duha Svetog upućen Crkvi (usp. Otk 2,7). Osluškujući pozorno i s uvažavanjem jedni druge kao samog Gospodina, ispunjavaju riječ apostola Pavla »Duha ne trnite, proroštava ne prezirite! Sve provjeravajte: dobro zadržite« (1 Sol 5,19-21). S tim uvjerenjem stvara se sigurnost da kroz zajedništvo sam Duh Sveti progovara Crkvi te nas zajedništvo vodi toliko potrebnoj jedinstvenosti volje, savršenoj harmoniji, suglasju, istinskom jedinstvu. Tako gledano Crkva je zajedništvo u Duhu Svetom. To se zajedništvo oslanja na ono što Duh čini u Crkvi i s Crkvom. Duh Sveti u Crkvi čini isto ono što je njegova uloga i unutar Presvetog Trojstva. Kao što je njegova unutartrojstvena uloga da je Duh ljubavi i sjedinjenja Oca i Sina, tako je i njegova uloga u odnosu na Crkvu da svakog njezina člana povezuje s Bogom, ali i članove Crkve međusobno okuplja, povezuje, sjedinjuje. To nije

---

pojedina i različitih službi i karizmi u zajedništvu djelovanja, a ne samo u smislu povremenih iskoraka, na Zapadu nije zaživjelo. Taj princip jednostavno nije do kraja i u punini prožeo Crkvu i nije još postao njezina unutarnja potreba. U tom se smislu može govoriti o krizi, odnosno svojevrsnom zaboravu ili zanemarivanju sinodalnog principa u Crkvi.

³⁸ Upravo suprotno tomu, svako zajedništvo življeno kao različitost i mnogostrukost osoba i službi implicira i uvijek traži red i poredak, dakle hijerarhiju. Sinodalnost se može živjeti samo »unutar zajednice koja je po svom ustrojstvu hijerarhijska«, MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Sinodalnost u životu i poslanju Crkve*, 69.

³⁹ U hrvatskom jeziku upravo riječ *sabor* označava državni parlament.

mногоstrukost kakvu nudi svijet. To je zajedništvo slično Božjem trojstvenom zajedništvu. Duh Sveti Crkvi prenosi iskustvo unutartrajstvenog života i upućuje je na istu zakonitost suživota kakva vlada u Presvetom Trojstvu.

Upravo zbog toga sinodalna jednodušnost vjernika nije u opreci s hijerarhičnošću Crkve, nego samo ukazuje da ni ta hijerarhičnost ne bi smjela biti onakva kakvu vidimo unutar svjetskih monarhija, apsolutističkih uređenja ili diktatura, gdje pokazuje lice ljudske oholosti, pohlepe, častohleplja i umišljenosti u vlastitu veličinu te istodobno teško razumljive neosjetljivosti za druge. S tim u skladu riječ »otac« kao oznaka predstojničke službe u Crkvi nije oznaka za monarha ili vladara te ne smije označavati superiornost položaja kakvu se susreće u svijetu, nego preslikavati način odnosa prve božanske osobe prema drugoj i trećoj, dakle, ukazivati na primat u iskazivanju ljubavi i unutarbožanske komunikacije.

Karizme Duha Svetog darovane Crkvi darovane su u pojedincima i kroz pojedince, ali su uvijek darovi za izgradnju cijele Crkve i za ostvarenje njezina poslanja. Dakle, upravo je različitost osoba, darova i službi dragocjeno bogatstvo koje izgrađuje zajedništvo, a zajedništvo štiti, omogućuje i afirmira vlastitosti i puno ostvarenje u njemu okupljenih osoba i njihovih darova. Svaki član Crkve živeći u zajedništvu s drugima i za druge u specifičnosti darova i proročkih nadahnuća ostvaruje svoju osobnost te tako pridonosi snazi i ljepoti zajedništva. U tom zajedništvu različitost ne razara jedinstvo u smislu da bi se pojedinci raspršili u individualizmu pojedinačnih ciljeva, jer konačne težnje svakog pojedinca trebaju biti usmjerene krajnjem cilju zajednice. Jedinstvo zajedništva, koordinirano i upravljano očinskom službom, ispunjava se u rastu i potpunom ostvarenju svakog pojedinca u odnosu prema drugima. Osoba se u svojoj slobodi i po svom slobodnom izboru može žrtvovati za zajednicu, ali zajednica nikada ne smije žrtvovati osobnost ili život bilo kojeg člana Crkve, kao ni odricati se njegova dara ili nadahnuća, nego stajati u službi okupljanja svih i potpune afirmacije svakog ponaosob.

Jednom riječju, ako je Crkva uistinu *Ecclesia de Trinitate*, ona u svom nutarnjem dijalogu osluškuje prije svega Duha Svetog te prihvaća svojim životom biti odraz života samoga Boga, prihvaća ljubav kao najuzvišeniju formu svoga jedinstva i unutarnjeg života.

3.2. Ljubav – temelj trojstvenog jedinstva Crkve

Ako Crkva želi biti *communio* po uzoru na *communio Trinitatis*, tada među članovima Crkve u svim njihovim različitostima osobnosti, karizmi, službi, spo-

sobnosti, spolova, dobi, nacija, u svim napetostima između institucije i karizme, svećenika i laika, ženskog i muškog, tradicije i inkulturacije itd. treba biti prepoznatljivo perihoretsko jedinstvo po uzoru na trinitarnu perihorezu. U trinitarnoj se perihorezi povezuje trojstvenost i jednost bez da se trojstvenost reducira na jednost ili da se jednost gubi u trojstvenosti. Štoviše, upravo ono što osobe Trojstva razlikuje, to je ono što ih povezuje.⁴⁰ Takvo *communio*-jedinstvo preneseno na Crkvu ni u kom slučaju ne razbija jedinstvo niti dokida ili umanjuje osobnost, nego upravo ispunjavajući i čuvajući jedinstvenost svake osobe, ostvarujući je do punine u suživotu s drugima, ostvaruje čudesno zajedništvo. Kao što je životu Presvetog Trojstva stran svaki subordinacionizam i svaki modalizam, tako bi i Crkva trebala biti u slobodi življeno »zajedništvo oslobođeno vladalaštva i uniformnosti te osobnost oslobođena individualizma i sebičnosti«⁴¹.

Po uzoru na trinitarno perihoretsko zajedništvo različitih u njihovu međusobnom priznanju istog dostojanstva i pripočavanju specifičnih vlastitosti ostvaruje se i *communio*-jedinstvo Crkve. To jedinstvo treba biti zajedništvo oblikovano međusobnim dijalogom, empatijom i predanjem u kojem je svaki član jednako važan koliko i samo jedinstvo, jer je to jedinstvo – jedinstvo zajedništva. Kao što jedna božanska bit ne egzistira izvan božanskih osoba, tako ni jedinstvo Crkve ne postoji izvan ili iznad zajedništva pojedinih članova ili službi Crkve. Potiskivanjem ili eliminiranjem pojedinačnosti ne može opstati ni zajedništvo.⁴² Kao što je Bog jedan u svim trima osobama i svaka je osoba pravi Bog, tako je i Crkva jedna u mnogim svojim članovima, ali i cijela u svakom pojedinom članu.⁴³ Kao što se u božanskom Trojstvu svaka osoba konstituira u predanju drugim dvjema, tako se i blaženstvo ljudskih osoba u Crkvi, njihova potpuna zrelost i doseg događa u odricanju od samih sebe i potpunom predanju drugima. Nije cilj nijedne da druge podredi sebi ili svede na svoje potrebe. Po uzoru na božansko unutartrajstveno zajedništvo, za koje se ne može reći da različitosti samo tolerira ili podnosi, nego ih traži i zahtijeva, zajedništvo osoba i službi u Crkvi treba biti shvaćano ne u duhu tolerancije, nego međusobnog obogaćenja. Drugi nije granica, konkurencija ili negacija, nego potpora i proširenje uvijek ograničenih osobnih potencijala. To je Crkva na koju nas poziva i papa Franjo, pozivajući na sinodalnost kao njezin put ostva-

⁴⁰ Usp. Jürgen MOLTSMANN, *Trität und Reich Gottes*, 191.

⁴¹ Marija PEHAR, *Perihoreza – stari pojam i njegova nova karijera*, 227.

⁴² Usp. John D. ZIZIOLAS, *Being as Communion*, 18.

⁴³ Usp. Gisbert GRESHAKE, *Der dreieine Gott*, 383.

renja i preobrazbe sebe same,⁴⁴ da bi onda kao početak ostvarenja Kraljevstva Božjeg na zemlji to Kraljevstvo svojim životom mogla pokazivati svijetu.

Možemo ići i korak dalje pa govoriti ne samo o trinitarizaciji Crkve nego po nazočnosti Duha Svetog u Crkvi o samom trojstvenom zajedništvu unutar Crkve.⁴⁵ To se trojstveno zajedništvo Crkve živi i ostvaruje, a onda i najjasnije očituje, prije svega u euharistiji, koja je lijek ljudskim slabostima i snaga na putu ostvarenja jedinstva po uzoru na trojstveno jedinstvo. Tako se trinitarna ekleziologija najuže povezuje s euharistijskom ekleziologijom.

3.3. Euharistija – istinski život Crkve

Slaveći euharistiju kao tijelo Kristovo, Crkva postaje stvarno tijelo Kristovo. Tako euharistija stvara zajedništvo vjernika s Kristom i međusobno. Stoga je u euharistiji Crkva na najizvrsniji i najsnažniji način Crkva Kristova, Crkva Trojstva. Tu se na najbolji način očituje što ona treba biti u svom sveukupnom životu: zajedništvo različitih, ali u dostojanstvu jednakih.

Govoreći o euharistiji, ne mislimo samo na izdvojeno euharistijsko slavlje nego na cjelovitost euharistijskog življenja koja se ostvaruje i nakon euharistijskog slavlja i prožima sve aspekte života. Udioništvo u pričesti euharistijskim tijelom Kristovim stoji u osobitom odnosu s udioništvom vjernika u cjelovitom životu Crkve koja je također tijelo Kristovo. Tako je Augustin tumačio kako na pitanje što zapravo primamo u euharistiji, postoji samo jedan odgovor. »Ako ste vi sami tijelo Kristovo i njegovi udovi, tada na euharistijskom stolu leži otajstvo vas samih.« Budući da u euharistiji primamo Krista, a on se sastoji od glave i udova, Augustin zaključuje da mi ne primamo samoga Krista, nego zajedno s njim mnogu braću i sestre koji su udovi jednog tijela. Daka-ko, taj ideal treba pretočiti u stvarni život Crkve, pa tako Augustin opominje: »Postanite ono što gledate i primite ono što jeste: tijelo Kristovo.«⁴⁶

Upravo se u euharistiji na zoran način očituje zajedništvo različitih službi u jedinstvenom otajstvu sinova Božjih koje proizlazi iz krštenja. Tako eu-

⁴⁴ Usp. Papa FRANJO, *Obraćanje na svečanosti u prigodi 50. obljetnice ustanovljenja Biskupske sinode*, 17. listopada 2015. Usp. https://www.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html (20. VI. 2022.).

⁴⁵ O Duhu Svetom kao principu jedinstva u Crkvi po uzoru na Presveto Trojstvo vidi više u: Heribert MÜHLEN, *Una mystica persona*, München, 1968.; Elmar SALMANN, *Trinität und Kirche: Eine dogmatische Studie*, u: *Catholica* (M) 38 (1984.), 352-374.

⁴⁶ AUGUSTIN, *Sermones* 272 (OL 38,1247). Na stranici: <https://stanselmminstitute.org/files/Augustine,%20Sermon%20272.pdf> (17. VI. 2022.).

haristija ne može bez svećeničke službe, koja je u vrhuncu svog ostvarenja zapravo biskupska služba. Biskup (svećenik) predsjedava euharistiji, dok je sav ostali narod okupljen oko njega. Gdje je biskup, tu je Crkva. Ali, biskup (svećenik) u euharistiji je sagnut oko oltara i nije iznad naroda, nego u njegovu središtu. Narod nije ispod njega, nego oko njega. Upravo to jest i to treba biti život Crkve i život kršćana i u svakodnevnom življenju kojim se nastavlja euharistijsko slavlje. Kako smo u euharistiji predvođeni biskupom svi braća i sestre okupljeni jednim Duhom Svetim oko jednoga Krista koji nas vodi jednom Ocu, to trebamo biti i nakon euharistije. Kako se unutar euharistijskog slavlja oslovljavamo braćom i sestrama, jer to doista i jesmo, i nakon euharistijskog slavlja ne bismo trebali preuzimati oslovljavanja preuzeta iz društvenih uređenja svijeta. Ukoliko Crkva želi biti istinska ikona Trojstva, treba se vratiti praksi izvedenoj iz postulata euharistijske ekleziologije. Ono smo što smo u euharistiji. Ništa više i ništa manje. Zapravo ne postoji ništa što bi bilo veće i uzvišenije od dostojanstva Božjeg sinovstva koje nam je darovano po krštenju (»Gledajte koliku nam je ljubav darovao Otac: djeca se Božja zovemo, i jesmo« 1 Iv 3,1), a po kojem smo međusobno braća i sestre. To dostojanstvo sinovstva najznačajnija je vlastitost i najistinskije određenje svakog člana Crkve, ono na čemu počiva jednakost dostojanstva i u čemu svi imaju udjela svojim različitim osobnostima, darovima i zadaćama.

Članovi Crkve, dakle, imaju različite službe, ali jednako dostojanstvo sinova Božjih koje proizlazi iz krštenja. Kao što osobe Presvetog Trojstva imaju zajedničku narav, tako je krštenje zajedničko određenje i »ishodište jednakosti svih članova Crkve«⁴⁷. I dok je krštenje »ulaz i temelj zajedništva u Crkvi«, zajedništvo euharistije, koja je »izvor i vrhunac kršćanskoga života« (LG 11) »proizvodi, tj. gradi unutrašnje zajedništvo svih vjernika u tijelu Kristovu koje je Crkva (usp. 1 Kor 10,16s.)« (CL 19). Stoga se i na Drugom vatikanskom koncilu ponovno prepoznaje upravo značenje krštenja kroz koje je uspostavljena temeljna jednakost dostojanstva svih vjernika i njihova upućenost jednih na druge.⁴⁸ Koncil ističe da zaređeni službenici Crkve zajedno s laicima pripadaju cjelovitosti Crkve i mnogostrukosti službi, a nisu suprotstavljeni ili nadređeni jedni drugima. Već i sam redoslijed 2. i 3. poglavlja u LG razotkriva temeljnu

⁴⁷ IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, br. 17., Zagreb, 1990. (dalje: CL).

⁴⁸ LG 32: Članovima Božjeg naroda zajedničko je krštenje i »premda su neki po Kristovoj volji za druge određeni kao učitelji, djelatnici otajstava i pastiri, ipak među svima vlada prava jednakost s obzirom na dostojanstvo i s obzirom na svim vjernicima zajedničko djelovanje u izgradnji Kristova Tijela«.

namjeru da se hijerarhiju gleda kao onu koja je unutar naroda Božjeg. Upravo na temelju krštenja govori se o zajedničkom svećeništvu vjernika, odnosno ističe se da svi imaju udjela u Kristovoj kraljevskoj, svećeničkoj i proročkoj službi (usp. LG 10.11.12.34.35.36). Stoga su u prepoznavanju različitih darova (usp. LG 4.7.12.13) i laici pozvani na udioništvo u crkvenim službama (usp. LG 18.33; AA, 10.22; AG 15). Nijedna služba nije veća ili manja od druge. Unutar temeljnoga kršćanskog dostojanstva Božjih sinova potpuno je nepotrebno bilo kakvo nadmetanje oko pitanja tko je u Crkvi gore, a tko dolje, tko je prvi, a tko drugi, treći. U Crkvi Trojstva koja slavi euharistiju i koja je hranjena euharistijom može biti govora samo o višedimenzionalnoj dinamici odnosa koje stvara ljubav, o međusobnoj životvornoj igri ljubavi u kojoj je svaki i iznad i ispod i pored i uz drugoga, o životu u kojem se svatko može osloniti na to da nije sam i da su oni koji ga ljube tu za njega. Samo po tim ostvarenim međusobnim odnosima moguće je ostvariti i odnos svakog pojedinca s Bogom. Samo kao braća i sestre možemo u punini ostvariti sinovstvo djece Božje. Kada Koncil govori o »svetoj vlasti« koju u Crkvi ima ministerijalno svećeništvo (usp. LG 10), on time ne sakralizira biskupsku i svećeničku ulogu kao takvu, pogotovo ne u smislu bilo kakva uzvisivanja njezinih nositelja ili njihova distanciranja od drugih, nego upućuje da svoju vlast trebaju izvršavati na svet način, kao sveti čin, kao euharistiju, odnosno onako kako novozavjetna objava upućuje na izvršavanje vlasti kao uspostavu nutarnjeg jedinstva i ispunjenja zajedničkog cilja.

Da ta teološka slika euharistijske Crkve ne bi ostala samo uzvišen ideal pridržan isključivo euharistijskom slavlju, ali bez konkretizacije i realnog ostvarenja u svakodnevnom životu, u svim je crkvenim strukturama i institucijama, na svim razinama unutarcrkvenog života, u zajedništvu karizmi i službi, potrebna pojedinačna i zajednička svijest odgovornosti. Ona se manifestira prije svega u izgradnji svetosti koja je »temeljni doprinos izgradnji same Crkve kao 'Općinstva Svetih'« (CL 17),⁴⁹ ali i kroz svekoliki trud i zalaganje, prije svega u istinskom i otvorenom dijalogu članova Crkve. Teološki *communio* Crkve ostvaruje se kroz realni i trajni unutarnji *communicatio Ecclesiae*.

3.4. Ljubav – unutarnja komunikacija Crkve

Samo u iskrenom i otvorenom dijaloškom procesu članova Crkve u potpunosti se konstituiraju i do svog punog ostvarenja dolaze osobe i njihove pojedinačne službe i karizme, koje na taj način stvaraju i jedinstveno »organsko zajed-

⁴⁹ CL 18: »Iz zajedništva kršćana s Kristom proistječe zajedništvo među kršćanima.«

ništvo« (CL 20) Crkve po uzoru na perihoretsko zajedništvo Trojstva. Perihoretsko zajedništvo Presvetog Trojstva ostvareno kroz princip dijaloga ljubavi prenosi se na život Crkve samo na način da različite službe u Crkvi u svojim međusobnim odnosima principom ikoničnosti participiraju na vlastitostima božanskih osoba i njihovu načinu ostvarivanja unutartrajstvenih odnosa.⁵⁰

Ipak, dok je božansko zajedništvo ostvareno u jednom biću, treba uvažiti da je svako ljudsko zajedništvo – zajedništvo različitih bića.⁵¹ Dok su božanske osobe u svom temeljnom određenju stvarnosti odnosa, treba uvažiti antropološku datost prema kojoj je u temelju ljudske osobnosti najprije supstancijalnost, a tek onda relacijalnost, koja se na njoj izgrađuje i koju ljudska osobnost doseže tek kao cilj, kao puninu svoga ostvarenja.⁵² Stoga, za razliku od Presvetog Trojstva, u kojem je komunikacija ljubavi potpuno naravna i pripada već konstitutivnoj razini, članove Crkve, koja je ne samo božanska nego i ljudska tvorevina, za takvu komunikaciju treba ustrajno odgajati i oduševljavati. Za razliku od Presvetog Trojstva, u kojem su božanske osobe Oca i Sina i Duha Svetog stalne u svojim vječnim određenjima odnosa, u Crkvi, koja je i ljudska i vremenita stvarnost, prirodno je da službe i odgovornosti mijenjaju, izmjenjuju i na taj način dodatno privikavaju komplementarnosti i

⁵⁰ U ovom je kontekstu zanimljivo spomenuti koncept trinitarne ekleziologije kod sv. Bonaventure. Za razliku koncepta prema kojem članovi Crkve participiraju na načinu ostvarivanja unutartrajstvenih odnosa, Bonaventurin se koncept temelji na činjenici različitih staleža u Crkvi i njihovih specifičnih poslanja u svijetu. Različiti staleži, tako Bonaventura, svojim poslanjima u svijetu participiraju na različitim vlastitostima božanskih osoba. Laici svojim poslanjem u svijetu imaju udjela u stvaralačkom oblikovanju svijeta koje pripada Bogu Ocu. Biskupi i svećenici svojom službom imaju udjela u otkupiteljskom djelu Sina, a redovnici svojim predanjem participiraju u darivanju koje pripada Duhu Svetom. Svi zajedno sa svojim zadaćama i djelovanjima čine jedinstvo po uzoru na ono koje postoji i među božanskim osobama. Usp. Hanspeter HEINZ, *Trinitarische Kirche – Kirche als Communio: Bonaventuras Hexameron*, u: Michael ALBUS (ur.), *Der dreieine Gott und die eine Menschheit: für Bischof Klaus Hemmerle*, Freiburg im Breisgau, 1989., 139-168., osobito 155-159. Ako bismo unutar tog koncepta na ekleziologiju primijenili jezik trinitarne teologije, onda bi se moglo reći da se različitosti u Crkvi trebaju gledati ne kroz kategoriju osobnih vlastitosti (proprieteta – onoga što pripada samo određenoj osobi), nego više kroz kategoriju trojstvenih pripisivanja (appropriacija – onoga što pripisujemo pojedinim osobama, ali zapravo pripada jedinstvu Trojstva). Primijenjeno na Crkvu, to znači da svaki pojedinik njezin član sa svojim specifičnim pozivom i poslanjem izvršava ono što pred cijelom Crkvom stoji kao zajedničko poslanje, tako da svi taj specifičan doprinos svakog pojedinca prihvate i priznaju za zajedničko djelo. Usp. Hanspeter HEINZ, *Trinitarische Begegnung bei Bonaventura. Fruchtbarkeit einer appropriativen Trinitätstheologie*, Münster, 1985., 263.

⁵¹ Usp. Walter KASPER, *Bog Isusa Krista. Tajna trojedinog Boga*, Đakovo, 1994., 467.

⁵² Takav relacijski, odnosno dijaloški personalizizam, kao puninu ostvarenja čovjeka tek u zajedništvu s drugim, snažno su sredinom prošlog stoljeća zagovarali Franz Rosenzweig, Franz Ebner i Martin Buber.

upotpunjavanju. Tako oni koji su najprije braća i sinovi s vremenom postaju očevi, a kćeri i sestre s vremenom postaju majke. Dakle, pastiri i učitelji, predstojnici i upravitelji, svećenici i biskupi, uzimaju se iz Crkve koja ih u sebi rađa, oblikuje i odgaja, iz Crkve u kojoj su najprije bili djeca, sinovi i učenici. Kroz taj rast i različite službe i odgovornosti svi moraju naučiti da samo u ozračju komunikacije i zajedništva mogu ostvariti osobni identitet i poslanje unutar poslanja Crkve. Stoga je od samog početka, već od najranije dobi, izuzetno važno njihovo unutarnje sazrijevanje u duhu trojstvenog zajedništva i odgoj za to zajedništvo. Crkva tako oblikuje službe za svoj unutarnji život i odgaja u sebi pojedince za njih.

Odgoj za predstojničku (očinsku) službu, od koje treba biti iniciran sveukupni život Crkve, mora biti očišćen od uzornosti primjera kakvi vladaju u svijetu i za uzor i ideal prihvatiti očinski princip preslikan iz Presvetog Trojstva, dakle, očinstvo nebeskog Oca u odnosu prema njegovu Sinu i prema svim ljudima. Riječ je o očinstvu izvršavanom autoritetom Očeve posvjedočene ljubavi i miline nad njegovim Sinom (usp. Mt, 3,17; Mt, 17,5; Mk 1,11; Mk 9,7; 2 Pt 1,17), na koje Isus odgovara ispunjavanjem volje Očeve. Slika očinske uloge nebeskog Oca prema svakom čovjeku ona je koju gestom darivanja slobode te izlaska u susret i radovanja povratku sina pokazuje milosrdni otac Lukina evanđelja (usp. Lk 15,11-32). Po uzoru na takvog Oca svako istinsko očinstvo u Crkvi ostvaruje se ukoliko otac iz ljubavi daruje samoga sebe i u odnosu sa svim drugim članovima Crkve otvara ozračje rasta i slobode u kojem smiju biti, govoriti, odlučivati i djelovati čak i oni koji možda (još) nisu dorasli punini razumijevanja očeve ljubavi. To je prva i najznačajnija uloga predstojničke službe u Crkvi prema svima drugima: laicima, ženama, mladima, ali i svim onim odbačenima, povrijeđenima, nezrelima, buntovnicima i isključenima. »Zato, da bi osigurali i pospješili rast zajedništva u Crkvi, konkretno u sklopu raznolikih i upotpunidbenih službi, pastiri moraju biti duboko svjesni da je njihova služba u svome temelju usmjerena na služenje svemu Božjem Narodu (usp. Heb 5,1)« (CL 22). Uz promicanje svih osoba i službi u Crkvi, te kroz stvaranje ozračja života, slobode i radosti za svoje vrijeme, odgovornost je očinske uloge i u stvaranju zaloga za budućnost Crkve. Jer samo oni koji svoje sinovstvo žive oslobođeni ozračja neslobode, sluganstva i straha jednoga će dana odgovorno, hrabro i požrtvovno moći preuzeti i očinsku ulogu. Bit će sposoban ljubiti samo onaj tko je iskusio da je ljubljen. Bit će sposoban prihvaćati druge samo onaj tko je iskusio da je kao osoba od drugih prihvaćen. Znat će na ispravan način ispuniti ulogu oca samo onaj tko je istinski živio radost i slobodu sinovstva. Tako se upravo iskustvo sinovstva opečaćenog očinskom

ljubavlju i prihvaćanjem pokazuje kao nužan preduvjet života i zrelosti, ali i budućnosti istinskog jedinstva Crkve.

Sinovska uloga (ovdje mislimo ne samo na vjernike laike nego na sve osobe i službe koje u Crkvi ne ulaze u hijerarhijske strukture) zahtijeva sazrijevanje i rast po uzoru na božansko sinovstvo ostvareno u Isusu, Sinu Očevu, ali i iz samog zajedništva s njim. Sinovi, po uzoru na Isusa Sina Očeva, u ljubavi i poniznosti trebaju učiti prihvaćati volju onoga koji, iako i na nesavršen i nepotpun način, izvršava očinsku ulogu, ne okrećući nikad od njega svoje lice. Svaki sin treba biti svjestan veličine i dostojanstva kako svoga sinovstva pred Ocem nebeskim tako i povlaštenosti sinovstva u Crkvi. Sin je, a ne sluga. Treba biti svjestan darovane slobode i pred licem oca, ne iza njegovih leđa, nego slobodno i hrabro govoriti i djelovati kao sin. Takvoj slobodi prethodi ogromno poštovanje lica nebeskog Oca, ali i lica onoga koji vremenito u Crkvi izvršava očinsku službu i koji sinu omogućava tu slobodu, ali i hrabrost osobnosti i istinite otvorenosti. Riječ je o slobodnoj razmjeni govorenja i slušanja, u kojoj će sinovi u sigurnosti i povjerenju koje daje ljubav, pred ocem moći i dići glas, ali i prignuti glavu, prihvaćajući njegovu volju kao svoju, odnosno kao afirmaciju samoga sebe i put ostvarenja zajedničkog cilja.

Za sve osobe i službe unutar Crkve nužna je komunikacija, koja je kao posljedica temeljne poslušnosti Bogu, odraz i svjedočenje parezije,⁵³ slobodnog i hrabrog govorenja, ali i poniznog oslušivanja drugoga i neprijetvornog iskazivanja drugomu samog sebe »istinujući u ljubavi« (Ef 4,15), odnosno »u ljubavi nehinjenoj, u riječi istinitoj« (2 Kor 6,6-7), u zrelosti zajedništva izgrađenog bez posizanja za autoritetom vlasti ili moći. U dokumentu o sinodalnosti Međunarodne teološke komisije kaže se: »Slušanje je prvi korak, ali zahtijeva otvoren um i srce, bez predrasuda. [...] Svi su pozvani govoriti hrabro i s parezijom, odnosno integrirajući slobodu, istinu i milosrđe.«⁵⁴ Za takvu su zrelost zajedništva i komunikacije odgovorni svi članovi Crkve na svim razinama i u svim službama, svaki u njima primjerenoj zrelosti, ali po uzoru na Boga Oca

⁵³ Usp. MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Sinodalnost u životu i poslanju Crkve*, 30. Riječ *parresia* (παρρησία) grčkog je porijekla i u doslovnom prijevodu znači »izgovoriti sve« (od παν-sve i ρημα-govor). Riječ je često prevedena kao *slobodan govor* ili *otvoren govor*. Parezija je tako osobit način govorenja u kojem onaj koji govori istinito govori, ali je pritom ta istina ujedno i izraz njegova mišljenja i stava. Uporaba parezije označena je glagolom *parrhesiazesthai* (παρρησιαζεσθαι), a onaj koji se njome koristi imenicom *parrhesiastes* (παρρησιαστής). Michel Foucault definira pareziju kao »hrabrost istine kod onoga koji govori i koji, bez obzira na sve, preuzima rizik da kaže cijelu istinu koju misli, ali je također i hrabrost sugovornika koji pristaje kao istinitu prihvatiti uvredljivu istinu koju sluša«, Michel FOUCAULT, *Hrabrost istine*, Zagreb, 2015., 22.

⁵⁴ MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Sinodalnost u životu i poslanju Crkve*, 30.

koji je u Presvetom Trojstvu začetnik života i unutarbožanske komunikacije, primat odgovornosti za takvu komunikaciju u Crkvi pripada ipak onima koji obnašaju predstojničku očinsku službu.

Samo otac koji trajno drži otvorena vrata očinskog doma i s ljubavlju i povjerenjem sinovima daruje slobodu, otvara mogućnost i stvara uvjete da se čak i oni koji možda odu jednom kao istinski sinovi ponovno u slobodi vrate i u zajedništvu izgrađuju ne samo zajedničku kuću nego očinski dom. Tako ocu pripada i odgoj sinova, ali i samoodgoj za očinsku strpljivost koja se temelji na ljubavi, na činjenici da su mu sinovi važniji od svega, pa i od njega samoga. Kenotičko življenje samog očinstva otvara dijalog kao životvoran odnos bez isključivosti i nametanja autoritarnosti, pa se pridobivanjem sina za prijatelja i sugovornika očituje očinsko radovanje nad sinovljevim dobrom kao najautentičnija odlika oca. Otac treba znati da je smisao očinstva u rađanju sinova i izgradnji njihova punog ostvarenja i radovanja nad životom u očinskoj kući. Tako se kao primarna uloga predstojničke službe u Crkvi pokazuje upravo inicijativa oko prevladavanja komunikacijskog deficita koji često obilježava odnose očeva i sinova. Ona je potvrda zrelosti ljubavi, prihvaćanja njezina kenotičkog karaktera i njezine relacijalne biti. Samo tako služba autoriteta u Crkvi može biti očinstvo po uzoru na Boga Oca.

Zaključak

Evandeoski ideal »biti jedno kao što je Bog jedno« uvijek iznova pada na kušnji ljudske svakodnevice i pojedinačnih življenja te ljubav, kao od Boga zamišljeno ostvarenje čovjeka, nerijetko zamijeni okorjelost srca, zatvaranje u sebičnost i nespремnost na suživot i darivanje. Međuljudski odnosi, pa i oni unutar Crkve, uvijek su odnosi u svojoj nedovršenosti i ranjivosti. Ipak, iako je Crkva jednom dimenzijom svoga bića ljudska stvarnost sa svim svojim ograničenjima i slabostima, ukoliko želi biti vjerna činjenici i vjeri da je i božanska stvarnost, da je njezin izvor samo Presveto Trojstvo, ona uzornost svoga unutarnjeg života kao jedinstvenog zajedništva različitosti može tražiti samo u unutarnjem životu samog Boga. Zajedničarska dimenzija Crkve koja je *Ecclesia de Trinitate* nije nešto opcionalno, nego pripada njezinu ontološkom određenju i stoga mora biti trajno prepoznata i u njezinu životu i u nutarnjem ustroju. Samo živeći perihoretsko zajedništvo različitih osobnosti, karizmi i službi, povezanih ljubavlju prema svom izvoru koji je zajedništvo trojstvenog Boga, Crkva može ostvariti svoje poslanje i svoj smisao: biti sakrament jedinstva ljudskog roda i sakrament sjedinjenja svih ljudi s Bogom (KKC 775).

Takav uzvišen ideal nije lagan put i traži snažno i uvjerljivo ljudsko zalaganje, odgoj i samoodgoj, komunikaciju, predanje, ustrajnu strpljivost i neumoran angažman svakog pojedinca u Crkvi, počevši dakako od prvih i najodgovornijih. Jednom riječju, pročišćena ljubav po uzoru na ljubav koja je Presveto Trojstvo ključ je i rješenje života Crkve i svakog pojedinca u njoj. »Povrh svega – ljubav! To je sveza savršenstva« (Kol 3,14). Takvo nastojanje oko ostvarenja nasljedovanja uzornosti božanskog života vodilo bi svakako plodnijim ekumenskim ostvarenjima. Pročišćenim pogledom ljubavi kršćani bi se u svojoj različitosti mogli prepoznati kao oni koji su jedno na istom putu. Tada bi i mnogi izvan Crkve mogli u članove Crkve upirati prstom, ali to više ne bi bio prst sramoćenja uprt u naše skandale, svađe i sablazni, nego pogled divljenja i naklonosti kakav su uživali kršćani rane Crkve (usp. Dj 2,47; 4,33). Po uzoru na Presveto Trojstvo, koje je otvoreno i pozivajuće Trojstvo, Crkva bi kao »nositeljica božanskog života« (KKC 770) mogla biti božanski otvorena za moderni svijet koji se na svim razinama suočava s višestrukom osjetljivošću za pitanje pluralnosti, ali kojeg u njegovu pluralizmu razdiru svađe i podijeljenosti, ratovi i zavisti, razaranja i ubijanja, te mu kao kontrapunkt biti pozitivan izazov i »sveopći sakrament spasenja« (LG 48).

Konačno, valja reći da kao što je sam trojedini Bog duboko otajstvo, nikada do kraja iscrpivo i razumom dokučivo, izručeno prije svega ljudskom životnom iskustvu i egzistenciji zemaljskog suputništva s ljudima, tako je nekako i s Crkvom. Kao preslik trojstvenog otajstva i Crkva je u konačnici nesvođiva na bilo kakve unaprijed zacrtane i određene modele i planove, predana u ostvarenje i život uvijek novom povijesnom trenutku i konkretnim ljudskim osobnostima, njihovu osobnom i zajedničkom iskustvu, vjerničkom predanju, hrabrosti međusobnog predanja i oslanjanja, te u konačnici povjerenja u poziv, osobni i zajednički, koji dolazi od samoga Boga.

Summary

**COMMUNION IN THE CHURCH – A REFLECTION OF THE
COMMUNION OF THE HOLY TRINITY**

Marija PEHAR

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 5, HR – 10 001 Zagreb
m.marijape@gmail.com

The starting point of the article is Jesus's revelation of God as the Trinity on which the Church's determination as the Church of the Trinity – especially emphasised at the Second Vatican Council – is based. This Trinitarian aspect has been recognised by the Council in the founding of the Church, in its mission and in its being icon-like, while it should also be reflected in its inner life. Hence, in reflecting on the logic of the inner life of the Church, especially its communion, the article begins with a contemplation of God's being and experience of his life. Such an approach necessarily points to the need to re-establish the relation between ecclesiology and the Trinitarian dogma. From the Trinitarian dogma or, more concretely, from constituting the unity of the Divine Trinity, the author reasons to the unity of the Church and reflects on ways in which orderly and soteriological inner-ecclesiastical relations might be realised; more precisely, the specific unity of all members of the Church and the unity of diverse offices and charismas in the Church.

Keywords: *Trinity, Church, offices and charismas of the Church, unity, communion, perichoresis.*